

Mihalovicsné Lengyel Alojzia

Újhelyi időutazás a múzsák nyomában

„Ne hagyj e tájat, melynek része vagy, / mely megteremtett s megmagyaráz téged!” – írta egykor Ambrózy Ágoston. Most újabb kincssel gazdagodott Sátoraljaújhely honismereti irodalma: 2011-ben, a város alapításának 750. évfordulójának évében látott napvilágot Martinák Jánosné, született: Szász Enikő Zsuzsanna, *Múzsák a Magas-hegy tövében* című könyve. Palásty József gimnáziumi tanár ajánlásában városkönyvnek nevezi a kötetet „a műtisztelegés az itt élt ősök előtt, akik lokálpatriotizmusukkal alakították Újhely szellemiségét, arculatát”.

A hagyomány szerint az erdők és vizek felett uralkodó Perilla tündér birodalmából indulva évszázadokat felölelő irodalmi utazás formájában, időkalauzként követheti az olvasó a város történetét. A szerző múzsakereső utazásra indul: a városról szóló írások sora a honfoglalás korát idéző *Gesta Hungarorum*mal indul, és Ambrózy Ágoston 1948-ban írott – fent idézett – *Zempléni tájkép* című gondolatébresztő költeményével zárul. E nagy ívű, számos kultúrtörténeti korszakot átfogó és reprezentáló anyagot négy fejezetbe tagolta a költők arcképcsarnokának és versgyűjteményeinek megalkotója és szerkesztője. Az első nagy egység a honfoglalástól a Rákóczi-szabadságharcig terjedő korszak történelmi forrásaiból és irodalmából ad ízelítőt; a kötet további három részében a 18. századtól 1948-ig századonként követhetjük a múzsák

sorsát a városban zajló és a városhoz kötődő eseményeket színvonalasan, tudományos alapossággal közölt dokumentumanyagok, képek és versidézetek segítségével. A források válogatásánál, a városban alkotó írók, költők szellemi kisugárzásának és a város irodalmi életének bemutatásánál a megyéhez és a városhoz kötődő országos események mellett a mindennapokra irányuló utalások is kellő hangsúlyt kapnak a kötetben. Politikai-szellemi életünk kiváló egyéniségei: II. Rákóczi Ferenc, Kazinczy Ferenc és Kossuth Lajos Újhelyhez kötődő munkásságára vonatkozóan is találhatunk dokumentumközléseket. Újhely a szőlő és a bor városa. Neves költőink (Kazinczy Ferenc, Tompa Mihály és mások) versbe öntve fogalmazták meg Zemplén–Hegyalja világhírnévnek örvendő kulturális örökségét, a szőlő és a bor tiszteletét is. A recenzió keretei nem teszik lehetővé életművének megismertetését, így impressziótöredékek segítségével tesztek kíséreltet – a kronológiai rendezőelv alapján – a város történetének és irodalmi életének bemutatására. Az itt alkotó költők közül elsőnek a 17. században élt Losárdy Zsuzsannát ismerhetjük meg, aki a Rákóczi-szabadságharc résztvevője volt, aktív kuruc lány, s a hazafiasságáért sokat szenvedett.

Az Újhelyről szóló, a Zemplén–Hegyalját dicsőítő irodalom a 18. századra teljesedett

ki: Losontzy István a *Hármas kis Tükörben* Újhelyt – mint később Kazinczy is – a múzsák oskolájának nevezi. Debreczeni Ember János a Hegyaljáról írott ismertetésében 120 sort szentel a Magas-hegy aljában elterülő településnek. A 18. század költői közül a nyelvújító irodalmi vezér Kazinczy Ferenc mellett a korszak hivatásos köszöntője, Stentzel Dániel költőt és Molnár Borbála költőnőt mutatja be a szerző. Molnár Borbála a korabeli magyar irodalmi életben is ismert „lantoshölgy” életútját részletesen megismerheti az olvasó (Martinákné kiemelt kutatási területe Molnár Borbála költői művének feltárása volt).

A 19. századi városleírások közül kiemelkedik Fényes Elek statisztikával is alátámasztott tanulmánya, amelyben megjegyzi, hogy Újhely utcái felette sárosak. Magda Pál viszont nagynak, nevezetesnek, világosnak látta Újhelyt. Hunfalvy János a kiegyezés korabeli városleírásában Újhelyt mindinkább csinosodó, de még rendetlenül épülő, szemetes városnak látja.

Újhely a 19. században vált soknemzetiségű, sokkultúrájú várossá. 1831-ben megnyitotta kapuit az „elme-súrlódásra” kitűnő helyet kínáló kaszinó. Itt vált a fiatal ügyvéd Kossuth Lajos a liberális elvek elkötelezettjévé.

Újhely számára jelentős kultúrtörténeti dátum az 1870-es év. Ekkor alapítja meg Boruth Elemér költő a város első folyóiratát a *Zemplént*, majd pár évvel később Dongó Gyártás Géza a történelmi múlt kutatását inspiráló periodikáját, *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* címmel. Boruth Elemér költő és festőművész, a Rákóczi kultusz meghonosítója Zemplénben. Boruthot a kor legtehetségesebb újságírójaként tartják számon (1993-ban a Zempléni Újságíró Egyesület az ő nevét vette fel). Verseiben és akvarelljeiben gyakran felidézi újhelyi gyermekkori emlékeit, impresszióit.

Az újhelyi kötődésű költők közül az osztrák Petőfinek nevezett – verseiben a zempléni tájat is megőrkítő – Nikolaus Lenaut, továbbá a hegyaljai borok hírharangjának tartott Szemere Miklós költészetét ismerhetjük meg. Szemere volt Újhelyben a Kazinczy kultusz elindítója.

A 19. század újhelyi kötődésű zsidó származású költője, Heilprin Mihály, országosan is elismert költő volt, aki az 1848/1849-es szabadságharcban nemzetőrként szolgált. A 19. század műkedvelő költője volt id. Bajusz József, a *Zemplén* neves tárcaírója, aki elsősorban alkalmi verseket írt. A „magyar Wittenberg”-ben – ahogyan Újhelyt a reformáció korában nevezték – 1865-től szolgált Fejes István lelkész és költő, író. Helytörténeti munkáival (az Újhelyi Református Gyülekezet története) és alkalmi verseivel, prédikációival vált híressé Újhelyben. Kossuth és Petőfi szellemiségének követője volt a sokszínű költőegyéniség, Darmay Viktor. Versei mellett kordokumentumként is jelentős prózai műve *A császári-királyi huszárok története 1848-ból*. A 19. század újhelyi költőnője Sárosy Gizella: sorsa a 200 esztendővel azelőtt élt Losárdy Zsuzsannához hasonló, mint verseinek sorsa is. Írásai eltűntek. Újhely a Millennium idején élte virágkorát. A 20. század fordulóján alakult ki a belváros mai arculata. Ifj. Wekerle Sándor városleírásában már mint „csinos vidéki város, melyben országos, sőt a hetivásáron is meglepő a pezsgő forgalom” jelenik meg. 1911-ben, születésének 100. évfordulóján közadakozásból emelnek a város főterén szobrot Kossuthnak. A talpazatába az 1890-es turini levelének – Újhelyhez való kötődését idéző – részleteit vésték.

Az első világháborút lezáró Trianoni béke alapján Újhely határvárossá, a Felvidékről érkező menekültek befogadó városává alakult. A trianoni trauma ihlette versírásra az Újhelyi születésű Farkas Andor költőt

is, aki 1941-ben megalapította a Fáy András Társaságot. A kötet szerzője különös figyelmet szentel a csodagyerekeknek indult Németh Pál költőnek. A *Zemplénben* megjelent tudósításait olvasva az élénk társasági életet élő hírlapíró a kor városvédőjének is tekinthető. Költői iróniával a következőképp ír az újhelyi korzó fontosságáról: „[...] élénkíti a várost, összehozza az embereket, nagyvárosias szint ad a kis mezővároskának [...]”. A verselgető költők között találjuk Biringer Gyula hivatalnokot, aki elsősorban hazafias ihletésű költeményeket írt.

A 20. század egyik legjelentősebb költő-egyénisége a zsidó származású tudós költő – a holokauszt áldozataként fiatalon elhunyt – Szépkuti Miklós volt. Szépkuti a szegedi egyetemen Riesz Frigyes professzor tanítványaként kutatási szinten elméleti matematikával (a halmazelmélettel) foglalkozott: Juhász Gyula kis Pascalnak

tekintette. Móra Ferenc támogatásával Szépkuti a *Délmagyarországban* jelentette meg verseit és versfordításait.

A 20. század költőinek sorát a kárpátaljai illetőségű tanár és költő, Sáfáry László és az 1980-as években Kárpátaljáról áttelepült Finta Éva tanár és költő, a kötet bevezető versének, mottójának szerzője zárja: „Istenek lakhelye hát ez a Zemplén-hegység / Parnasszosz nekünk, kik távoli végeken élnek / Múzsatorborzó versemet önekik írom / Lakjanak itt, ahol dal suhan át a madárral.”

A múzsakereső, szubjektív kultúrtörténeti időutazás, a könyv részletes bibliográfiával zárul és szöveggyűjtemény egészíti ki, amelyben a szerző eddig ismeretlen verseket tett közkinccsé. A kötet összeállításából látszik, hogy a szerző kitűnően képzett, jó tollú magyar-történelem szakos tanár, akinek célja az ismeretközlésen túl az irodalmi és történelmi tudatformálás is.

(Martinák Jánosné: *Múzsák a Magas-hegy tövében. Sátorajlajújhely, 2011*)

